

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՌՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՌԱՋՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՌՆԻԱ ՇԱՐԱԹ 17 ՅՈՒՆԻՍԻ 1861

ԹԻ 651

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԶՄԻՌՆԻԱ 17 ՅՈՒՆԻՍԻ

Խոր Լուսավորչի մէջ Գալուսի կոմսին կանխաձայն
և անակնկալ մահը մեծ ազդեցութիւն և վիշտ պատ-
ճառեց : Կըհաստատեն թէ Կարոլին Լորդոյ փու-
թայեր է ինքնագիր նամակաւ մը միւլթարել Վիլ-
թոր-Լամանուէլ թաղաւորը վասն մահուան յիշ-
եալ քաղաքացի երեւելի պաշտօնատարին : որ իւր
հաղուագիւտ տաղանդովը և իւր գործունէութեամբը
Խալիպի ազատութեանը և միաւորութեանը հոգին
եղած էր : Լուսավորչի բարեփոխման մէջ լոյս Բէլ-
մըրթըն, լորտ Ջոնս Լիստէլ և ուրիշ երեւելի
պաշտօնատարը Գալուսի կոմսին կենցաղագիտական
հանձարը գովութեամբ յառաջ բերելով, իրենց
սաստիկ ցաւը յայտնեցին անոր կանխաձայն վախճա-
նին վերայ : քանզի հանգուցեալ կոմսը հազիւ թէ
52 տարեկան էր :

Խալիպի թաղաւորութեան պաշտօնէից ժողովը,
Դիւրիւնայէն հասած վերջին լոյսը համեմատ, հե-
ռեւեալ կերպիւ կազմուեալ է : Լիւթաղովի ասպետը
նահապէս ժողովոյն և արտաքին գործոց պաշտօնայ,
ներքին գործոց և արդարութեան տեսչութիւնը պարոն
Պասթօնիին և հասարակաց կրթութեան տեսչու-
թիւնը տը Սանթիս ասպետին յանձնուեալ է : Կոր-
տով ասպետը վաճառականութեան և հրապարակա-
կան շինուածոց պաշտօնայ կարգուեալ է, Տէլա
Աովեթէ ասպետը պատերազմի պաշտօնայ և ծովա-
յին զօրութեանց տեսչութիւնը Մէնայրէա զօրա-
պետին յանձնուեալ է :

Պաշտօնէից ժողովոյն նախագահ Լիւթաղովի ասպե-
տը՝ խալիպի բարեփոխման մէջ յայտնեց թէ կա-
ռավարութիւնը ըստ ամենայն մասին պիտի հետեւի
միշտ այն խոհեմ և ազգայնական քաղաքականութեանը
որուն կըհետեւէր հանգուցեալ Գալուսի կոմսը :

ԻՆՏԵՐՆԱԿԱՆ ԴՆՈՒՄՆԵՐ

Գերապատիւ համադրեք մեր բնակեալը Ի
Բաւարիա և Ի Տաւա, սկսեալ Ի տասն ամաց
հետէ վաւերաւ գործով Ի գեղեցիկ եռանդն ազ-
գասիրութեան, որպէս նախնի զգացմամբք արա-
րին զմեծամեծ գործն ազգասիրտոս, նոյնպէս
յամի 1856 մտադիր եղեն յաղաքս եկեղեցւոյն
Բաւարիայ : զի գործով ինքեանց ժողովուրդը
տէրութեանն Հաւանաւորաց, գուն գործեցին
զոյս Հայոց եկեղեցւոյն (մատերգամ) սեփ-
հականել յոգուտ եկեղեցւոյ կամ գալուցին
իւրեանց եղելոյ Ի Բաւարիա : Վասնորոյ ըստ
այնմ մասին՝ ամն յուսումնաւոր և Ի խոհական
պարունաց Հայոց հասարակութեանն Բաւարիայ,
15 հոկտեմբեր 1855 ամի գրութեամբն իւրով,
զլեւտագայ տեղեկութիւնն յայտնեաց ամենա-
պատիւ տեառն իմումարագան թագոյ հոս արք-
եպիսկոպոս Բաւարիային Տաւալուս : Վասն ե-
կեղեցւոյն (մատերտամայ խորհուրդ արար-
եալ ընդ օրենսդրաց տեղւորս, այնպէս իմա-
ցաք Ի նոյնտե, զի ս և իցէ հրապարակական
շինուած կամ հաստատութիւն՝ միայն պատկա-
նիցի ժողովուրդեան բնակելոյ Ի քաղաքին ուր
կառուցեալ կայցէ այն, համարեալ Ի պէտս
շինողացն և սերնդոց նոցա կամ յաջորդաց,
Իայց ժողովուրդ՝ մի ալ աշխարհի թէպէտե
համադր՝ չկարէ ունել զիրաւունս ինչ Ի վե-
րայ արային ստացուածոց կամ եկամտից նոյնն
թէ իցեն, միայն թէ եկեղեցին և բնակութիւնս
արասցեն անդր :

Լուսորոյ երեսփոխանաց խորհրդանոցը՝ իւր ան-
գամոց մեծագոյն մասին հաւանութեամբը օրական
տասը ֆիորին հատուցում մը որոշեց իւրաքանչիւր
երեսփոխանի համար : Կըհաստատեն թէ յիշեալ
խորհրդանոցը միտք ունի իւր նիստերը դարբեցնե-
լու, պատճառաւոր թէ յանձնաժողովքը՝ որոյ զա-
նազան օրինաց առաջարկութիւններուն քննութիւնը
յանձնուած է, ժամանակ ունենան իրենց աշխատու-
թիւնները կատարելու : Բայց ճշմարիտ պատճառը
այն է որ բազմաթիւ երեսփոխաններ չեն ուզեր ընդ-
հանուր գործոց վրայօք որոշում մը ընել քանի որ
երեսփոխանաց ժողովոյն թիւը ըման չէ : ուստի կը
պահանջեն որ Հունգարիայի և Իրանի վանիայի
երեսփոխանները հրաւիրուին մասնակից ըլլալու
այս խորհրդանոցին աշխատութեանցը : Սակայն
յայտնի է թէ Հունգարիան չուզէր իւր կողմանէ
պատգամաւորներ յուղարկել Ի Վիեննա մինչև որ
իւր ազգային սահմանադրութեան վերաբերեալ
քանի մը զխաւոր պահանջմունքը չընդունուին
Լուսորոյ կայսերէն :

Թէպէտե Լուսորոյ և Գալուսի կառավարութեանց
մէջ առայժմ համաձայնութիւն մը կայ քաղաքական
զխաւոր խնդրոց նկատմամբ, այսու ամենայնիւ
Լուսորոյ կառավարութիւնը և անդիպեցի ժողովուրդը,
վստահութիւն չունին Կարոլինեան տիրապետու-
թեան չափաւորութեանը վերայ : մանաւանդ երբ
կըտեսնեն որ զինուորական պատրաստութիւնները
շարունակ կըյառաջանան Իտալիոյ մէջ : Լոստոնի
Իայն օրագիրը՝ խաղաղութեան հաստատուն մնա-
լուն վրայ իրենց մը կըգրգայ տեսնելով գաղ-
ղայի զօրաբանակին պատրաստ զօրաց գումարը : որ
400 հազար հոգին աւելի է : Խաղաղութեան ժա-
մանակ ինչ հարկաւորութիւն կրնայ ըլլալ այնչափ
բազմաթիւ զօրքէն, կըսէ Իայն և այսպէս կըշա-
րունակէ իւր խօսքը ՝ Լորէք մէկը՝ պատուական

Ի նմին 1855 ամի պարոն Բարսեղ Լիւթեա-
եան՝ ամն Ի բնակեաց Հայոց Բաւարիայ, արար
ճանապարհորդութիւն Ի քաղաքն (մատերգամ)
և անձամբ վերադարձուց իւրն առնելով պարա-
գայցն անդր եղեալ ազգային եկեղեցւոյ : չէր
գտեալ երեւելի ինչ Ի պարագայս ստացուածոց
նորին՝ որ եղլի տարժանաւոր հետամուտեց
արժանի Ի ձեռս բերելոյ զնոյն : վասնորոյ
ազգայինք մեր որ Ի Բաւարիա յետս կացին Ի
խորհրդոց իւրեանց Ի մասին այնմիկ եկեղեցւոյ :

Լուս ամենայն հարկաւոր տեղեկութիւնք յա-
ղաքս կառուցման նոյն եկեղեցւոյ տեսանին Ի
նմին նամակի : զի կառուցու այն Ի հիմանց ե-
կեղեցին և շինութիւնն արմիկ եղև յամի 714
զի սպա Ի 1715 ամին գրելով վաճառականացն
զայն խնդրագիր՝ յայտնեն թէ ձեռնարկեցաք
չինել մեզ հարկաւոր և զվազեմի փափագեալ
եկեղեցին հաստատուող հիմամբ : Վասնորոյ
թուականն՝ 1714 Ի ճակատու արտաքին գրանն
որպէս գրէ արժանապատիւ Կարապետ վարդա-
պետ Հանապարեան, և թուական շինութեանն
նոյն եկեղեցւոյ և պա թուականն Հայոց ուճը
(1748) յետ երեսունեւ չորս ամաց անցանելոյ Ի
կառուցմանն, և թուական վերստին նորոգման
այնր : որպէս և միւս յիշատակարանն որ ունի
զթուականն 1749 յայտնէ՝ թէ միւսանգամ նո-
րոգեցաւ : նոյն եկեղեցի ընդարձակեալ և բարձ-
րացուցեալ գգաւ իլծի, և գալահատակն արար-
եալ Ի մարմարին քարանց :

Գ. Օայնու ժամանակաւ Ի նմին Լամտեր-
գամ քաղաքի եղեալ է ազգային սպարան ընդ

զործիք մը չէ ստացած առանց մեծ յօժարութիւն ու-
նենալու զայն դործածելու համար : Լուսորոյ լու-
նակ թէ Գալուսի անմիջապէս անկախութիւններ
և որոշեալ քաղաքականութիւն մը չունի, այսու ա-
մենայնիւ յայտնի է թէ պիտի ուզէ Ի կիրարկանել
այսպիսի հզօր և դիւրեւտել զօրաբանակ մը :

Լուս օրինաւոր պատճառաց համար է որ Մեծին
Բրիտանիոյ խոհեմ և հեռանկա կառավարութիւնն
ևս իւր զինուորական զօրութիւնը կաւելցնէ միշտ :

Սակայն ինչպէս վերը ըսինք, առայժմ պատե-
րազմի վախ չկայ, և այս բանը՝ նոյնինքն լորտ Ջոնս
Լիստէլ, որ Լուսորոյ արտաքին գործոց պաշտօնեան
է, հետեւեալ կերպիւ հաստատեց հասարակաց խոր-
հրդանոցին մէջ. ՝ Կըպարտաւորիմ յայտնել որ թէ՛
Լամբիկայի նկատմամբ, թէ Գալուսի և թէ ուրիշ
ազգաց գործոցը նկատմամբ՝ պատճառ մը չեմ տես-
ներ որ կարող ըլլայ մեր խաղաղասիրական յարա-
բերութիւնները աւելելու : Չեմ ուզեր գուշակել
թէ խաղաղութիւնը հաստատուն պիտի մնայ ամեն
պարագայից մէջ, բայց ուրիշ ազգաց զգացմունքը
Լուսորոյ նկատմամբ՝ բարեկամական են, և Ի կախ
մնացած այնպէս դժուար խնդիր մը չկայ, ուսկից
ճանր վէճ մը ծագիլը հաւանական ըլլայ :

Լամբիկայէն հասած լուրերը միշտ յաջողակ են
Հիւսիսային Միացեալ Կայսրացի զինուորական
գործողութեանցը համար : Լինքոլն նախագահը
միտք ունի եղեր հարկը հաղար հոգի սպառաշինել
առաջիկայ պատերազմին համար : Լուսային հզօր
բանակաւ մը, կըյուսացուի թէ հարաւային վիճա-
կաց պատմութիւնը շուտով պիտի յաղթուի :

Փարիզի Միլիթոր օրագիրը Ի պաշտօնէ կըհրա-
տարակէ թէ կայսրը ուշադրութիւն մատուցանելով
Գալուսի և Միացեալ Կայսրացի մէջ եղած բա-
րեկամութեանը, որոշեց ճիշտ չեղքութիւն պահել
յիշեալ նահանգները՝ ծագած պատերազմին մէջ :

Վերադարձութեամբ Ղուկասու գալիս Վանան
գեցւոյ : Ի տղադրեալ մատենիցն նորին Ի գրք-
քոտան սրբոյ (մենափրկեան վանաց Կորնու-
ղայոյ) գտանի միայն մի հատոր գիրքն անուան-
եալ ՝ Հայերի Եստուածաշունչ հին կտակարա-
նին : որ է հեղինակութիւն նոյն Ղուկասու Վա-
նանգեցւոյ, ընդարձակ և ոտանաւոր մեկնաբա-
նութիւնք Ի վերայ գլխաւոր նիւթոց և իմա-
տիցն Եստուածաշունչ մատենի, տպագրեալ
յամի 1713 : Տպագրին այն է գեղեցիկ և տաւ-
քըն կարի վայելուչ համեմատութեամբ նոյն
ժամանակին :

Ի նախերգանս նոյն մատենի այսպէս ծանու-
ցանէ վանանգեցին Ղուկաս : ՝ (Մեղուտաբաս
Երկասիրութեամբ բազմատեալ, և անձանձիր
տընութեամբ հարազատօրէն յայլեայլ պատ-
ուական գաղափարաց յօրինեալ յումենէ
գալիս Ղուկասեցւոյ, որ մատուցակէ հոգե-
սէր եղբարցդ գոյս անդրաւ և ուրախութեան
բաժակս : Ի խնդրոյ Տաւալուցի խօսադադայ
Վորոսի որդւոյ պարոն Վարոսին քանզի բա-
րեկամանաւ և կորովասիրտ երեսուն երկուա-
մեայ երիտասարդն Վեորոս՝ հայելով Ի ճա-
խութիւնն Լուսորոցացոց, սակս յոգնագիմի
հոգեւոր և հոգեկեցոյց գրոցն՝ որով խոյ-
տայ բոլոր կալուածն Լուսորայոյ, ևս և վե-
րաթուեալ մտօք գիտելով զպապականութիւնն
Լուսմեան ազգին սակս նոյնասարաս լուսա-
փայլ գրոց նուագութեանն՝ բարեպաշտ նա-
խանաւ վաւերաւ յօժարակամ սիրով գտնե-
լիցաւ Ի լոյս անել ծախիւքն իւրովք զայս

